

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ПЕРІОДУ

Є.В. Ткачук

Криворізький державний педагогічний університет, lllizonka.tkachuk@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Н.М. Макаренко

Вступ. Проблема розвитку творчості і творчих здібностей учнів хвилювала в різні часи психологів, педагогів, філософів, науковців. У навчальній діяльності вирішуються навчально-тренувальні завдання для того, щоб оволодіти якимось умінням, освоїти те чи інше правило. У творчій діяльності вирішуються пошуково-творчі завдання з метою розвинути здібності дитини. У навчально-виховному процесі розвиток творчості в учнів є важливим не лише тому, що завданням сучасної освіти є формування творчої особистості, а й тому, що людина, яка вміє творчо мислити, в нестандартних ситуаціях завжди знайде вихід, такій людині буде легше адаптуватися в житті.

Творчість є одним із засобів підвищення емоційного тону особистості, закріплення комплексу емоційно-вольової регуляції, а головне — актуалізації позитивної гами переживань, яка супроводжує ефективну працю, переживання радості від зробленого, досягнутого, почуття впевненості у своїх силах, у своєму творчому потенціалі й творчих здібностях. Саме тому тема даної статті є надзвичайно актуальною, адже ми, майбутні педагоги, повинні не лише давати знання дітям, а й готувати їх до самостійного життя.

Виклад основного матеріалу. Творчість визначається С.Л. Рубінштейном як діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, що володіють новизною і суспільною значущістю, тобто в результаті творчості створюється щось нове, до цього що ще не існуючого. Творчість – це процес створення суб'єктивно нового, заснованого на здатності породжувати оригінальні ідеї і використовувати нестандартні способи діяльності.

По суті справи, як відзначає Г.С. Батіщев, творчість, – це «здатність створювати будь-яку принципово нову можливість» [2, 45].

Продукти творчості – це не лише матеріальні продукти – будівлі, машини і так далі, але і нові думки, ідеї, рішення, які можуть і не знайти відразу ж матеріального втілення. Іншими словами, творчість – це створення нового в різних планах і масштабах.

Поряд з поняттям «творчість» зазвичай використовують інше – креативність. Психологи В.Т. Кудрявцев и В.В. Синельников, ґрунтуючись на широкому історико-культурному матеріалі (історія філософії, соціальних наук, мистецтва, окремих сфер практики) виділили наступні універсальні креативні здібності, що склалися в процесі людської історії (рис. 1.) [3; 19].

Рис. 1. – Універсальні креативні здібності наук за В.Т. Кудрявцевим та В.В. Синельниковим

Ґрунтовне дослідження креативності, творчих здібностей проводила викладач кафедри загальної та вікової психології Криворізького педагогічного університету Н.М. Макаренко [1]. У навчальному посібнику авторка визначала підлітковий вік як сприятливий для розвитку творчих здібностей.

Ґрупа однолітків, з якими спілкується дитина впливає на розвиток її особистості. Саме в умовах спілкування з однолітками дитина-підліток

постійно зіштовхується з необхідністю застосовувати на практиці засвоєвані норми поведіння.

Розвиток творчих здібностей у підлітковому віці визначається взаємодією низки чинників: *внутрішніх*, до яких належать: вікові й індивідуально-психологічні особливості особистості (самооцінка, рівень тривожності, агресивність, спрямованість особистості, акцентуації характеру, властивості ВНД тощо), статеві відмінності, стилі (стратегії) організації розумової діяльності; *зовнішніх*, що представлені чинниками мікросередовища: характером і системою сімейного виховання, впливом школи і спілкування з однолітками.

Досвід багатьох вітчизняних та закордонних психологів свідчить, що навчання творчості має відбуватися в першу чергу і в основному на програмному навчальному матеріалі з різних предметів, а в разі потреби й на спеціально побудованій системі задач. Система творчих завдань повинна бути орієнтована на формування знань і умінь учнів, одночасно розглядатися і як сукупність творчих завдань, і як єдине ціле. Системо-утворюючим фактором об'єднання творчих завдань виступає мета сучасної школи, пов'язана із творчою спрямованістю освіти.

У сучасній Україні система освіти, на думку В.Л. Ортинського, безперервно розвивається, і для неї характерне постійне відновлення й саморозвиток. Якщо раніше головною метою вчителів у школі було засвоєння знань, умінь та навичок в учнів, то на сьогодні – це становлення всебічно розвиненої особистості, спрямоване на збереження і розвиток саме творчого потенціалу дитини. Для цього, насамперед, необхідно зробити так, щоб вона розвивала гармонійне мислення, побудоване на поєднанні внутрішньої свободи особистості та її соціальної відповідальності, а також терпимості до інакомислення. У наш час мисляча людина зобов'язана спостерігати, аналізувати, вносити пропозиції, відповідати за ухвалені рішення й уміти долати конфлікти й суперечності [4, 124]. Тому, на сьогоднішній день, велику увагу приділяють розвитку творчих здібностей школярів.

Для визначення рівня сформованості творчих здібностей підлітків нами проводилося власне дослідження на базі 8 класу Лозуватської КЗШ №1 у 2019р. Було використано 2 методики: «Тест для визначення сформованості творчих здібностей учнів підліткового віку» за методикою американських вчених Хаана-Кафа, і тест «Діагностика творчого потенціалу й креативності» (Є.І. Рогов «Настольная книга практичного психолога. Книга 2»).

У результаті інтерпретації даних «Тесту для визначення сформованості творчих здібностей учнів підліткового віку» нами було виявлено, що у 31,2% досліджуваних, які навчаються в цьому класі, високий рівень сформованості загальних творчих здібностей. Ці учні підходять до вирішення завдань під несподіваним кутом зору, самі шукають проблеми і шляхи їх розв'язання, маніпулюють різними методами та шукають методи нові, нелогічні, часто сповнені протиріч. Задля досягнення мети здатні виконувати шаблонну роботу лише протягом короткого часу, мають тенденцію до керування колективом в невизначених і критичних ситуаціях, часто порушують розпорядження і норми, не звертаючи уваги на існуючі звичаї, не схильні до сумнівів, не вважають за потрібне отримати підтримку керівництва.

У 54,7% досліджуваних наявний середній рівень даного показника.

Лише у 15,2 % виявлено низький рівень сформованості загальних творчих здібностей. Ці учні завжди обачливі, методичні, дисципліновані, поступливі, слухняні. Вони частіше вирішують готові проблеми уже апробованими і відомими методами, не шукають нових. Однак, вони схильні до сумнівів, гостро реагують на критику та пристосовується до неї, легко піддаються суспільним поглядам і думці керівництва.

Результати діагностики виявили досить позитивну тенденцію показників досліджуваного параметру – 84,8 % досліджуваних мають середній і високий рівні розвитку творчих здібностей, однак 15,2 % учнів, все ж таки мають низькі показники. У ході систематичних та періодичних спостережень, бесід, ми виявили можливі причини низьких результатів досліджень у підлітків:

1. стан здоров'я (гострі та хронічні захворювання);

2. проблеми особистого характеру;
3. відносно невисокий рівень інтелектуального розвитку, що не може не відобразитися і на творчій діяльності учнів;
4. обмеженість часу для виконання завдання;
5. перевтома та зниження працездатності;
6. стрес;
7. конкуренція, або конфлікти з однокласниками;
8. невпевненість в своїх силах;
9. страх перед невдачею;
10. тип ВНД;
11. підтримка/ не підтримка батьків тощо.

Наступний тест «Діагностика творчого потенціалу й креативності» був спрямований на визначення характеру творчих здібностей учня, зокрема, інтересу.

Як свідчать результати досліджень, критерії оцінки такі: явно (38,2 %) та на середньому рівні (40,2%) виражений ступені розмаїття інтересів виявлені у 78,4 % школярів, і лише у 21,6 % ця якість відповідає найнижчому рівню виразності. Це вказує на те, що більшість учнів мають достатню кількість інтересів, що сприяє їх розвитку творчих здібностей.

Наступна якість – незалежність, була явно виражена лише у 28,4 % учнів, тобто у майже 1/3 частини класу. У більшій частині класного колективу наявний середній ступінь прояву незалежності, який складає 71,6%, тобто, це засвідчує про те, що більшість школярів ще є залежними від батьків, або від оточення і це значно гальмує розвиток їх творчих здібностей.

Не менш важливою характеристикою для творчої людини є гнучкість, або пристосованість поведінки до певних умов, обставин тощо. Отримані дані були аналогічні відповідно до попереднього показника, що свідчить про таку ж тенденцію: 28,4 % мають явно виражену пристосованість поведінки до різних обставин та у 71,6 % (по 35,8 %) підлітків виявлено середній та низький ступені виразності гнучкості.

Четверта якість, що була досліджена – це допитливість. У більшій частині учнівського колективу наявний високий ступінь прояву допитливості, який складає 57,7 %, в міру допитливими є 26,2 % і лише 16,1 % учнів мають слабо виражений ступінь виразності допитливості.

З усіх вищезазначених явно виражених якостей на більшість учнів – 78,8 % найбільший вплив на творчий потенціал здійснюється сімейною атмосферою, а найменший – гнучкістю та незалежністю – по 21,2 % досліджених.

Таким чином, розвитку творчих здібностей кожного підлітка досліджуваного класу, сприяють певні якості, які по-різному виражені і відповідають різному ступеню впливу.

Причини різного ступеня прояву кожної якості можуть мати неоднозначний характер:

1. виховання батьків (гіпер- або гіпоопіка), що порушує розвиток основних якостей, які потрібні для розвитку творчих здібностей;
2. особливості вікового періоду (нестримність, емоційність, зміна провідної діяльності дитини тощо);
3. стреси, перенапруження;
4. страх бути висміяним однолітками;
5. залежність від думки оточуючих;
6. невелике різноманіття інтересів тощо.

Висновки. Тобто, підлітковий вік – один із найскладніших періодів вікового розвитку дитини, коли вона стоїть «на порозі» в доросле життя, але ще не «вийшла» з дитячого періоду. Тривалість становлення дорослої особистості переживає кожен учень. В цей час народжуються геніальні ідеї, які можуть ніколи не вийти у світ через боязнь критики зі сторони однолітків та близьких людей. Тому задача педагога і психолога хоча б в рамках школи створити сприятливі умови для можливості розвивати творчі здібності кожного учня.

Проблема розвитку творчих здібностей дітей сьогодні є дуже актуальною. Якими б феноменальними від природи не були здібності, самі собою, поза

навчанням та діяльністю вони розвиватися не можуть. Тому, завдання шкільних та позашкільних закладів — виявити і розвинути їх у доступній і цікавій дітям творчій діяльності, використовуючи ефективні форми та методи навчання. Залучення учнів до творчої діяльності розкриває перед ними горизонт людських можливостей і сприяє правильному визначенню свого місця на широкому полі власних знань, умінь та здібностей.

Отже, повноцінний розвиток творчих здібностей дитини, у певній мірі залежить від умов та методів організації навчальної роботи, які передбачають залучення учнів до наукового пошуку і використання отриманих знань на практиці при вмілому педагогічному керівництві.

Література:

1. Макаренко Н.М. Самостійне вивчення курсу «Психологія обдарованої дитини». Кривий Ріг: Видавничий дім, 2010. 186 с.
2. Батищев Г. С. Познание и творчество. М.: Педагогика, 1991. 120 с.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.